ספר המאמרים

— תרח"ץ —

בס"ד. ש"פ נצבים, רצ"ז

תקעו[1] בחדש שופר בכסה ליום חגנו, כי חוק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב[2], דהנה עיקר מצות השופר הוא שמיעת קול השופר[3], דכן הוא ברכת מצוה זו לשמוע קול שופר, וזהו דבר התקיעה בשופר להוציא את הקול מהשופר דזהו עיקר המצוה, וטעם הדבר דהוצאת הקול מהשופר נק' בשם תקיעות לפי שהרוח היוצא מהפה נכנס ונתקע בשופר, ומשו"ז נק' בשם תקיעות, כמו תקע אהלו[4], או כמו ותקעתיו יתד במקום נאמן[5], א"כ[6] הוי לי' לומר תקעו בשופר ומהו אומרו תקעו בחדש שהרי התקיעה היא בשופר ולא בחדש[7], גם צ"ל מהו ענין הסימנים שנותן על יום זה שהוא בחדש היינו שהוא חג ביום שהלבנה מתחדש בו, בכסה שהוא מכוסה, דזהו אחד מהפירושים בתיבת בכסה שהוא מכוסה[8], וצ"ל מהו"ע הכיסוי ליום חגנו שהוקבע לחג ומועד, ומשמעות הענין דבכסה ויום חגנו הם שייכים זל"ז וצ"ל שייכותם זל"ז, ועוצ"ל מהו אומרו כי חק לישראל משפט לאלקי יעקב, דחוק ומשפט הם חלוקים בעצם ענינם שהם מושגים מובדלים, דהמושג דחוק הוא דבר שלמעלה מטעם ושכל, עם היות דאפשר להבינו ולהסבירו בהשגה אבל בכללותו הוא למעלה מן השכל, ומשפט הוא עפ"י טעם ושכל דוקא,

---

1) לכללות מאמר זה — ראה דרושים שבהערה 22: 43.
2) תהלים פא, ד-ה.
3) ראה טור ונ"כ השו"ע או"ח סתקפ"ה ס"ב. שו"ע אדה"ז: או"ח שם ס"ד. סתקפ"ע ס"ד. סתקפ"ח ס"ז. וראה שו"ת הרמב"ם (פאר הדור) סנ"א. ועוד.
4) ע"ם ויצא לא, כה.
5) ישעי' כב, כג.
6) אוצ"ל: וצלה"ב דא"כ.
7) ראה גם כתר שם טוב סרנ"ו. לקו"ת נצבים מז, א.
8) ראה לקמן רד"ה תקעו דליל ב' דר"ה (ע' יא). ושו"נ.

ואיך אפשר שיהי׳ חוק ומשפט כאחד. אך הענין הוא דהנה במד״ת[9] אי׳ תקעו בחדש שופר רבנן אמרי חדשו מעשיכם ושפרו מעשיכם ואני מכסה על עוונותיכם שנא׳[10] נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה, א״ר ברכי׳ בשם ר׳ אבא שפרו מעשיכם וחדשו מעשיכם, ומה שופר זה תוקע מזה ומוציא מזה כך כל קטרוגים שבעולם מקטרגין לפני אני שומע מזה ומוציא מזה, וזהו אומרו תקעו בחדש שופר, דחדשו מעשיכם ושפרו מעשיכם, דר״ה הוא זמן התשובה שהוא יום ראשון דעשרת ימי תשובה[11] וכתיב[12] דרשו הוי׳ בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, דחשף הוי׳ [את] זרוע קדשו[13] בבחי׳ התגלות העצמות בקירוב המאור אל הניצוץ[14], וכן האדם הנה בימים אלו הוא בבחי׳ קירוב אל אלקות, כי בכל השנה הנה האדם הולך בשרירות לבו כמש״כ[15] כי פנו אלי עורף, דההפרש בין פנים לעורף הוא דבפנים נראה וניכר חיות וחכ׳ כמ״ש[16] חכמת אדם תאיר פניו, ובעורף אינו ניכר חיות וחכ׳, וזהו ההתאוננות כי פנו אלי עורף, דבעניני עולם הנה יש לו להאדם חיות ומכניס בזה שכלו וחכמתו, ובענינים הרוחנים דפנו אלי הוא בלא חיות ובלא שימת מוח, והגם שיש לו להאדם כמה אופני התנצלות בסב[ו]׳ מסיבות שונות הגורמים שאינו קובע עתים לתורה בכל יום, וכן בעניני התפלה אם תפלה בציבור או תפלה בהתעוררות והתב[ו]׳, וכן בעניני קיום המצות בחיות והרגש פנימי ובבירור וזיכוך מדותיו, דעל הכל יש לו להאדם כמה אופני התנצלות אשר סבת כלם הוא שרירות הלב, דאם הי׳ עושה חשבון צדק בנפשו מכל פרטי ענינו ומעשיו הנה ימצא אשר ההנהגה עמו מלמעלה הוא בחסד ורחמים ואינו לפי מעשיו כלל, וכל עניני ההתנצלות הוא רק בהעדר שימת לב בלבד. אמנם [כ״ז] הוא בכל ימות השנה, אבל בעשי״ת הנה כל יום כאו״א נתקרב אל השי״ת ונתע[ו]׳ בכל יום יותר עד יוהכ״פ שנעשים כל נשמות ישראל פא״פ, והוא מחמת ההתעוררות והתגלות הרצון, דבעשי״ת הנה רצונו של כל אדם להתקרב להשי״ת בבחי׳ פנים, והתחלת הקירוב הוא בליל א׳ דר״ה, שאז ה[ו]א התחלת הזמן דעשי״ת שהם גילוי עשרה עומקים[17] כמ״ש[18] ממעמקים

---

9) עה״מ.

10) תהלים פה, ג.

11) ראה רמב״ם הל׳ תשובה פ״ב ה״ז.

12) ישעי׳ נה, ו. וראה ר״ה יח, א. יבמות מט, ס״א. שם קה, ס״א.

13) ישעי׳ נב, י. וראה סה״מ תרנ״א שבהערה הבאה.

14) ראה דרך חיים כא, ס״ב. כד, ד ואילך. צא, א. מאמרי אדהאמ״צ דברים ח״ב ע׳ תקכד. סה״מ תרנ״א ע׳ נג [„בעשי״ת . . קירוב המאור אל הניצוץ . . וכמ״ש בזהר ע״ם חשף הוי׳ את זרוע קדשו דקאי על ר״ה ויוהכ״פ דחשף הוא ל׳ גילוי״ — ראה זח״ג רייד, ב וברמ״ז שם]. המשך תער״ב ח״א ריש ע׳ תיג. שם ע׳ תרד. ח״ג ע׳ ארצ. סה״מ פר״ת ע׳ כז. קונטרס העבודה פ״ה. סה״מ תרפ״ח ע׳ קצב. לקמן ד״ה כבוד מלכותך רס״ב (ע׳ כו). ועוד.

15) ירמי׳ ב, כז. וראה לקו״ת אחרי כו, ד. שמע״צ סז, א. וראה שם שבת שובה סו, ב.

16) קהלת ח, א.

17) פע״ח שער תפלות ר״ה פ״ז. לקו״ת נצבים נג, ב. ובכ״מ.

18) תהלים קל, א. וראה לקמן ד״ה תקעו דליל ב׳ דר״ה (ע׳ יג).

קראתיך הוי' דפי' ממעמקים מדבר המעמיק שמביא לידי עומקא דלבא[19], דהיינו מחמת שיתבונן דאחר כ"ז הנה הנשמה מתייחדת עמו ית' ורק חלק מהנשמה המאירה בגוף היא רחוקה במאד מהשרש מחמת החשך עב כפול ומכופל דענינים הלא טובים במשך השנה, הנה התבוננות זו עצמה מביא אותו לידי עומקא דלבא שמתעורר נקודת לבבו לשוב אל הוי' מקרב ולב עמוק ולעזוב דרכי רגילותיו והנהגותיו הלא טובים ולקבל ע"ע להיות טוב, ובהתעוררות זו הוא מתקרב להוי', וזהו ממעמקים דע"י עומקא דלבא הנה קראתיך הוי', דקורא לשם הוי' כאדם הקורא לחבירו לפי דקריאתו היא מעומק הלב בהתשובה דר"ה.

והנה בעבודת התשובה דר"ה הנה כל ישראל הם שוין, דעם היות דבכללות נש"י הרי יש מדריגות חלוקות, שבד"כ נחלקים בב' סוגים כוללים, בני תורה ויושבי אהל ובעלי עסקים[20], אבל באמת הנה בדרך פרט הרי יש ריבוי סוגים דלא ראי זה כראי זה, דיש בני תורה שאין בהם ממעלותיהם של בעלי עסקים ואנשים פשוטים, ויש בזה מה שאין בזה, ולפעמים הנה זה מה שחסר בהבן תורה הנה חסרון זה הוא נוגע בכל מהותו, אבל עבודת התשובה דר"ה הוא בכל ישראל בשוה, וכמ"ש[21] אתם נצבים היום כלכם ראשיכם שבטיכם וגו'[22] וחשיב כאן עשר מדרי'[23] ראשי' כו' עד שואב מימיך, דבמלת היום מרומז דקאי על ר"ה[24] דכתיב בי'[25] ויהי היום ויבואו בני האלקים להתיצב על הוי' ותרגם ביומא דדינא רבא, הנה אתם נצבים היום כלכם דכל ישראל עם כל החלוקי דרגות שיש בכלל ישראל הנה כולם נצבים ועומדים בהדין ומשפט דר"ה דכולם שוים לטובה להיות כולם יחד הם קומה שלימה, והיינו דכמו שיש עשר מדריגות בנפש האדם ג' שכליים וז' מדות שהם חלוקים זמ"ז, דכשם דג' מוחין חב"ד עם היותם כולם חכ' ושכל מ"מ הם חלוקים זמ"ז, הנה כמו"כ הוא בהז' מדות דעם היותם כולם מדות מ"מ ה"ה חלוקים זמ"ז, וכללות כולם דעשר כחות הנפש הם קומה שלימה כמ"ש במ"א בארוכה דמוחין ומדות משלימים זל"ז[26], כך הנה כל ישראל יש בהם

---

19) לקו"ת דרושים לר"ה סג, ב. וראה זהר ח"ב סג, ריש ע"ב. ח"ג סט, סע"ב ואילך. לקמן ע' יג.

20) ראה תו"א פ' תרומה פ, ב ואילך. אוה"ת תולדות (כרך ד) תתכח, א. וראה אגה"ק ס"ה (קט, א). ביאוה"ז פ' וישב לאדהאמ"צ (כה, א־ב) ולהצ"צ (ע' קלד). ועוד.

21) נצבים כט, ט־י.

22) בכל הבא לקמן עד ע' ה — ראה ד"ה אתם נצבים בלקו"ת ר"פ נצבים (מד, א); מאמרי אדה"ז תקס"ב ח"ב ע' תקכה ואילך; סידור עם דא"ח רלא, א ואילך; מאמרי אדהאמ"צ דברים ח"ג ע' תשלט ואילך. שם ע' תשמח ואילך. סה"מ תרנ"ג ע' קמד ואילך. ועוד.

23) דרושים שבהערה הקודמת. וראה זח"ב פב, א (נסמן בלקו"ת שם).

24) ראה פענח רזא ס"פ נצבים. מגלה עמוקות פ' נצבים ד"ה עשירי (ס, ד).

25) איוב ב, א. וראה זהר ח"ב לב, ב וברמ"ז שם. ח"ג רלא, א. ועוד.

26) ראה סה"מ ה'ש"ת ע' 165. תש"ט ע' 35 (השני). ובכ"מ. ולהעיר מד"ה באתי לגני תשכ"ח (קונטרס י"ד שבט — קה"ת, תשמ"ח) פ"ה.

מדריגות חלוקות ובזה הם דוקא קומה שלימה, כי זהו כלל גדול דכל דאתי מסטרא דקדושה הוא בבחי׳ נעוץ סופן בתחלתן[27] שאין לו בחי׳ ראש וסוף, והיינו מבלי אשר ימצא ראש וסוף, דיש ענינים שהראש הוא סוף ויש ענינים דהסוף הוא ראש. וזהו גודל האזהרה דהזהירו רז״ל[28] והוי שפל רוח בפני כל אדם, הרי האזהרה היא אזהרה כללית גם להגדולים שבגדולים ומעולים ביותר דגם הם יהיו שפלים ברוח בפני כל אדם אפי׳ הפחות והגרוע ביותר לפי שיש בכל אחד ואחד בחי׳ ומדריגות מה שאין בחבירו וכולם צריכים זה לזה, ונמצא שיש יתרון ומעלה בכל אחד ואחד שגבוה מחבירו וחבירו צריך לו, וכמשל האדם שכלול מרמ״ח אברים[29] ושס״ה גידים[30] ובעל קומה בראש ורגלים, דעם היות דהרגלים הם סוף המדרי׳ באברי האדם ולמטה בתכלית, והראש הוא העליון ומעולה בתכלית אשר כל הכחות והחושים היותר נעלים הם בהראש דוקא, מ״מ הנה בבחינה אחת יש יתרון ומעלה להרגלים שבהם דוקא הוא כח ההילוך, ועם היות דכח ההילוך הוא הכח היותר אחרון שבנפש, דכחות הנפש עם היותם רוחנים הנה גם בהם ישנו סדר והדרגה במעלה ומטה עליון ותחתון, דכללות כולם מתחלקין לב׳ בחינות ומדריגות, כחות פנימים וכחות מקיפים[31], שההפרש ביניהם הוא דהכחות פנימים יש [לכל] אחד מהם כלי פרטית בגוף האדם שהאבר ההוא הוא כלי פרטית להכח ההוא, וכמו כח השכל הנה המוח שבראש הוא כלי פרטית אל השכל הרי יש ג׳ מוחין בתלת חללין דגולגלתא[32] שהן כלים פרטים לג׳ כחות חב״ד וכן הרא׳ בעין וכח השמיעה באוזן, והמקיפים דעונג ורצון אין להם כלים פרטים באברי הגוף, ופועלים בכל האברים ובכל הכחות בשוה, ובכל הכחות כולם הרי יש בהם סדר והדרגה דהכחות היותר נעלים הם עונג ורצון והכחות היותר תחתונים הם כחות התנועה וההילוך שברגלים, ועם זה הרי יש גם בהם יתרון המעלה שמוליכים את הראש ומגביהים אותו למקום שה[ו]א בעצמו אינו יכול להגיע לשם, ועוד זאת ביתרון מעלת הרגלים שהם מעמידי הגוף והראש, ונמצא שאין שלימות להראש בלתי הרגלים, והרגלים דוקא משלימים את חסרון הראש. כך הנה כל ישראל עם ריבוי דרגות שבהם הנה בזה דוקא הם קומה אחת שלימה. וא״כ אפילו מי שחושב בדעתו שהוא מעולה מחבירו הן מצד כשרונותיו והן מצד מעלת עבודתו עד אשר הוא כמו ראש לגבי חבירו הרי באמת אין לו שלימות בלי חבירו כי יש איזה

---

27) ראה ספר יצירה פ״א מ״ז.

28) אבות פ״ד מ״י. — בתניא ריש פרק ל מעתיק מארז״ל זה „והוי . . בפני כל האדם״ (בה״א), ונתבאר במק״א (אגרות־קודש כ״ק אדמו״ר שליט״א ח״ב ע׳ קטו. לקו״ש ח״ד ע׳ 1212 ואילך) החילוקים בין ב׳ הגירסאות. וע״פ המבואר שם מובן מה שמדייק להביא כאן הגירסא „אדם״ (בלא ה״א).

29) אהלות פ״א מ״ח. תיב״ע בראשית א, כז.

30) זח״א קע, ב. תיב״ע שם.

31) ראה גם סה״מ תרמ״ח ע׳ קפח. תרפ״ה ע׳ רס. ה׳ש״ת ע׳ 164.

32) ראה זח״ג קלו, א.

מחסור אשר חבירו משלימו, ומשו"ז צ"ל בטל ושפל רוח לגבי חבירו, הנה לבד זאת אשר מזה שהוא חסר אותה המעלה צ"ל שפל רוח, ובפרט אם הוא גדול בתורה וגם עוסק בעבודה שבלב ומ"מ הוא חסר אותה המעלה, ועוד יותר אם אותה מעלה שהוא חסר נמצא בהאיש פשוט שבודאי צ"ל שפל בעיני עצמו מזה, הנה לבד זאת צ"ל שפל רוח כי בכדי שיקבל השלימות הוא ע"י הביטול דוקא.

ובאמת הנה עיקר ענין השלימות הוא ע"י הזולת מה שחבירו משלימו באותה המעלה שיש לו מה שהוא חסר אותה, וכמו בגשמי' הנה בן משלים מהות עצמותו של האב דשלימות האב הוא במהותו ועצמותו של הבן, הנה כמו"כ הוא ברוחניות דכל המלמד את בן חבירו תורה כאילו ילדו[33], דהשלימות האמיתי הוא ע"י הזולת, דלבד זאת דהנה כאשר פועל איזה פעולה טובה גם בזולתו בלימוד התורה ביראת שמים ובמדות טובות הנה פעולה זו היא בחינה שהוא בעצמו נבחן בזה, דכל פעולה היא הוראה על הפועל, וא"כ בפעולתו אשר פועל בהזולת הנה זה עצמו הוא הוראה על עצמו, הנה לבד זאת הנה ע"י פעולתו הנה בהכרח אשר מעלת זולתו ישלים אותו, וכמ"ש גבי משה[34] שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו, דכל ישראל הם בבחי' רגל לגבי משה רבינו ע"ה שהוא בחי' ראש לכל ישראל. והנה באדם התחתון הנה מעלת הראש הוא שמרגיש כל האברים ואפילו הצפרנים שברגלים, וענין ההרגשה הוא אין זה שמרגישים בלבד שיודע שיש אבר זה או אבר זה, כ"א ענין ההרגשה הוא מה שיודע פעולת האבר ההוא ועד כמה הוא באמת נוגע בשלימות גוף האדם, ויודע פעולתו הפרטית ואשר בזה תלוי כללות מעמד ומצב בריאות הגוף, ואם אבר זה לא יפעול כפי הטבע אשר הטביע בו השי"ת אז הוא פועל וגורם חלישות הגוף בכל חלקיו, והיינו שהראש יודע ומכיר ומרגיש חשיבותו ומעלתו של כל אבר וגיד פרטי עד כמה נוגע לשלימות הגוף ובריאותו, והראש יודע ומרגיש גם בחשיבותם של אותן הדברים היותר קלים בגוף האדם כמו הצפרנים שברגל אשר להם יש ג"כ פעולות חשובות בהנוגע לשלימות גוף האדם ובריא', הנה כמו"כ בהראש הרוחני שיודע ומכיר ומרגיש מעלת הרגלים. וזהו שאמר משה שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו, דמשה זכה לגילוי בחי' אנכי שהוא גילוי בחי' כתר[35], וזה[ו] אנכי בקרבו, דבחי' אנכי הוא בקרבו של משה היינו בבחי' פנימיות, דהנה משה הוא בחי' חכמה דאצי'[36] וכמ"ש[37] מן המים

---

33) סנהדרין יט, ב. פרש"י עה"ת במדבר ג, א (ושם: מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו).

34) בהעלותך י, א. וראה תו"א בראשית א, ב. מאמרי אדה"ז תקס"ה ח"ב ע' תשי ואילך. שם ע' תשכ ואילך.

35) ראה גם סה"מ תרע"ח ס"ע רלז. תש"ה ע' 134.

36) ע"ד מדריגת משה רבינו ונבואתו — ראה לקו"ש ח"ו ע' 244 ואילך. ושנ"ב.

37) שמות ב, י.

משיתיהו, דמים הוא בחי' חכמ'[38] וכתיב[39] והחכ' מאין תמצא, דעם היות דשרש החכמה הוא מהכתר[40] אבל כתי' בי' מאין תמצא, דחכ' עם היות דשרשה מהכתר, אבל חכ' מהכתר הוא בדרך מציאה[41], דענין המציאה הוא שאינו יודע מי שאבדה, והיינו דעם היות דכשמוצאין מציאה ה"ה דבר ודאי דמי שהוא אבד אותה, אבל אינו יודע מי הוא האובד אותה, וכן הוא גם בחכ' מהכתר שהוא בדרך מציאה, דספי' החכ' הוא ראשית ההשתל' והתחלת הפנימית, וכתר הוא מל' כותרת[42] ומקיף שהוא בחי' למעלה מהשת[ל]', ואנכי בקרבו שהמקיף דכתר מתקבל בהפנימית דחכ'. ובחינה ומדריגה זו דבחי' אנכי בקרבו מה שזכה משרע"ה להיות הגילוים דכתר שמתקבלים בפנימיות הנה הוא ע"י רגלי העם, והיינו דמשה להיותו ראש ישראל, והראש יודע ומכיר ומרגיש מעלתם וחשיבותם של כל הבחינות ומדריגות היותר תחתונות לכן הכיר משה רבינו ע"ה דע"י רגלי העם דוקא זכה לבחי' אנכי בקרבו, להיות כי עיקר ענין אמיתת השלימות הוא ע"י זולתו דוקא דע"י שפועל גם בזולתו הנה עי"ז נעשה בו יתרון דחבירו משלים אותו להיות בקומה שלימה הוא אשר לא יחסר מאומה גם מדריגות היותר נמוכות, וכמו באדם התחתון הנה גם צפרני הרגלים יש להם חשיבות בכללות שלימות בריאות הגוף כולו, הנה כמו"כ הנה כל ישראל דוקא הם קומה שלימה. וזהו אתם נצבים היום כלכם דהיום דר"ה, דהעבודה דר"ה הוא בתשובה, הנה בתשובת ר"ה כל ישראל שוים לטובה להיות דכלל[ו]' כולם הם קומה אחת שלימה.

והנה במהות ענין התשובה[43] אין הדבר כמו שהעולם חושבים דמהות התשובה ועניינה הוא רק על העבירות, והיינו דרק מי אשר חטא ואשם באחת המצות אשר ציוה ה' לעשותן ולא עשאן, או ציוה הוי' שלא לעשותם ועשאן, הוא צריך לתשובה, אין הענין כן, דעם היות דענין התשובה היא אשר מי שעבר וחטא והעביר את הדרך הישר[44] בקיום התומ"צ צריך לעשות תשובה בחרטה על העבר וקבלה טובה על להבא להי[ו]' חזק בקיום התומ"צ ולקיימן בהידור, אמנם כ"ז הוא רק ענין התשובה, והיינו דזהו ג"כ

---

38) ראה פרדס שער (כג) ערכי הכינויים בערכו. ועוד. וראה לקמן ע' סב ואילך.

39) איוב כח, יב.

40) אגה"ק ס"ז (קכו, רע"א) בשם הזהר (ראה זח"ב קכא, סע"א. ועוד). מאמרי אדה"ז תקס"ח ח"א ע' שמא. מאמרי אדהאמ"צ ויקרא ח"ב ע' תנח.

41) דרושים שבהערה הקודמת. ועוד.

42) ראה עץ חיים שער יג (שער א"א) פ"ג. שער כג (שער מוחין וצלם) פ"ב. וראה מאמרי אדה"ז ענינים ע' קצד. אוה"ת ואתחנן ע' רפה. סה"מ תרנ"ה ע' שם. תרנ"ט ע' קצט. וראה פרדס שער (כג) ערכי הכינויים בערכו. המשך תער"ב ח"א ס"ע א ואילך.

43) מכאן עד סוף הפרק — ראה לקו"ת דרושים לר"ה ס, ד ואילך. וראה לקמן ד"ה: תקעו דליל ב' דר"ה פ"ב. שובה פ"א. פ"ו. בורא ניב שפתים פ"א (ע' יג. לד. מד. מח). ד"ה שיר המעלות דש"פ האזינו תשמ"ח (קה"ת, תשמ"ח) פ"ב ואילך.

44) ראה לקוטי דיבורים ח"א קפז, ע"א. וראה גם לקו"ת אחרי כז, ג. ראה לד, א. שבת שובה סד, ד. סו, א. ובכ"מ.

מעניני התשובה, אבל מהות התשובה הוא ההשבה ממקום למקום היינו מהמקום שנמצא עומד שם במעמדו ומצבו הרוחני למקום נעלה ביותר, ודבר זה שייך גם בבני תורה ובעלי עבודה בעבודת הלב והמוח, ואדרבא הנה מהות התשובה הוא בבני תורה ובעלי עבודה ביותר מכמו באנשים בינונים ופשוטים, להיות שהם מוכשרים ומסוגלים יותר מכמו אנשים בינונים, והוא להיות כי התשובה במהותה העצמי הוא ההמשכה ממקום למקום שהו"ע העלי', ומהאי טעמא הנה התשובה היא אחת מהשבעה דברים שקדמו לעולם[45], להיות כי מהותה ועצמ[ו]' היא דרך בעבודת השי"ת, כי התשובה היא עבודה שבעיקרה מתיחסת אל הלב[46], דזהו ההפרש הכללי שבין תורה ותשובה, דתורה ותשובה הם ב' דרכים בעבודת השי"ת, דעבודה דתורה הנה בעיקרה מתיחסת אל המוח, דתורה הוא חב' ושכל, ועם היות דאין המדרש עיקר אלא המעשה עיקר[47] דכל ענין התורה הוא בי' המצות בכל פרטי פרטיהן ומצות לימוד התורה הוא מצוה פרטית דידיעת התורה, וגם במצות לימוד התורה הרי בתחלתו צ"ל הלימוד למען ידע את המעשה אשר יעשון, ונמנו וגמרו דגדול תלמוד שמביא לידי מעשה[48], ומ"מ הרי הלימוד מתיחס אל המוח דוקא, ועבודת התשובה הנה עיקר מתיחסת אל הלב, ועם היות דעיקר גדול בתשובה הוא ההתבוננות וההעמקת הדעת וידוע דכל התבוננות והעמקת הדעת מתיחסת אל השכל, ומ"מ הנה התשובה במהותה העצמי מתיחסת אל הלב, והענין הוא דהנה בכל התבוננות והתבוננות הרי יש בה השכלי מה שהוא מתיחס יותר אל המוח ויש בה ההרגש מה שמתיחס יותר אל הלב, וכמו עד"מ בההתבוננות דאני הוי' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם[49], דכאשר מתבונן דאני ה' לא שניתי ואתה הוא קודם שנבה"ע ואתה הוא לאחר שנבה"ע[50] בהשואה גמורה לפי דכללות ההתהוות הוא מבחי' הארה בעלמא שאינה תופסת מקום כלל, ומבאר לעצמו באופן וסיבת העדר תפיסת מקום כל ההתהוות להיות כי בי"ה הוי' צור עולמים[51] דכל ההתהוות כולה מרכ"ד עד סוכ"ד הוא רק בב' אותיות י"ה[52], ומסביר לעצמו דגם באדם התחתון הנה ב' אותיות אינם תופסים ומכש"כ להבדיל הבדלות אין קץ איך שהוא למעלה[53], ואי לזאת הנה הוא ית' לבדו הוא ואין עוד מלבדו ואפס

---

45) ראה פסחים נד, ב. זח"ג לד, ב. פדר"א פ"ג (ובהגהות הרד"ל שם אות יד). — נתבאר לקמן ד"ה תניא שבעה דברים נבראו קודם שנבה"ע (ע' רכ ואילך).

46) ראה תניא פכ"ט (לו, ב). לקו"ת דרושים לר"ה נח, סע"ד. שם ס, סע"ד.

47) אבות פ"א מי"ז.

48) קידושין מ, ב (ושם: נענו כולם ואמרו תלמוד גדול. אבל כ"ה כבפנים בכ"מ — ראה לקו"ת במדבר טו, ד. מאמרי אדה"ז תקס"ז ע' דש. אוה"ת ואתחנן ע' רלח. סה"מ תרנ"ד ריש ע' שכז. ועוד).

49) מלאכי ג, ו.

50) ע"פ לשון ברכות השחר.

51) ישע' כו, ד.

52) מנחות כט, א.

53) ראה גם תניא פ"כ.

זולתו. וע"ז הנביא קובל דמאחר שמבין ומשיג בהבנה והשגה טובה דאני הוי' לא שניתי הנה למה אתם בני יעקב לא כליתם, פי' מפני מה אין לכם כלות הנפש לצאת ממאסר הגוף שלא למשוך כ"כ אחרי צרכי גופו, והיינו דגם אם במוחו יבין ובלבו ירגיש שהאמת הוא כן דכולא קמי' כל"ח[54], מ"מ הנה לא יתפעל בנפשו שיהי' נוגע לו אל עצמיות נפשו לשנות א"ע לבוא בכלות הנפש לאלקות.

והסיבה לזה ביאר הנביא באמרו בני יעקב, דיעקב הוא יו"ד עקב[55], שהיו"ד שהוא בחי' חכמה הוא בעקביים שמלובש בדברים התחתונים שנסרך אחריהם, דמצד הנשמה והנפש הנה גם בהמדריגות התחתונות יש להם ג"כ התקשרות עצומה לאלקות, אבל כאשר הנפש היא קשורה ומתלבשת בדברים התחתונים הנה הוא נסרך אחר צרכי גופו וקשה לו ליפרד, הנה מצד התקשרות זו אינו מרגיש מחסורי נפשו ומרגיש רק רצונותיו וצרכיו הגופניים והגשמיים, ולזאת הנה אף גם אם לבו יבין את האמת דאני הוי' לא שניתי ומ"מ הנה הבנה והשגה זו אינה פועלת עליו להיות נכלה אליו ית' בתשוקה וצמאון כראוי להיות מהשגה זו. והנה כאשר ישים האדם אל לבו להתבונן בזה בהעמקת הדעת הנה בהתבוננות זו עצמה יש בה מה שמתייחס אל המוח להשכיל להבין ולהשיג באופן העדר תפיסת מקום של כללות ענין ההתהוות מרכ"ד בנאצלים ועולמות עליונים עד ברואים ויצורים היותר קטנים דעוה"ז התחתון והשפל, ויש בהתבוננות זו מה שמתייחס אל הלב בהרגש, דער דערהער של השגה, ועם היות דבכל ענין השכלה והשגה הרי בהכרח שיהי' בזה השתתפות הלב ג"כ, והיינו דכל השכלה והשגה שאין בה השתתפות הלב אינה השכלה והשגה דהשכלה והשגה אמיתית הוא כשהלב משתתף בזה, א"כ מהו ההפרש בין מה שמתייחס אל הלב למה שמתייחס אל המוח מאחר דגם מה שמתייחס אל המוח מוכרח שיהי' השתתפות הלב ואיזה חידוש מתחדש בזה שהוא מתייחס אל הלב. אך הענין דהנה כמו באדם התחתון בחיות גופו הרי החיות כללי הוא במוח שבראש, ומהמוח שבראש באים כל פרטי חלקי החיות לכל אבר ואבר בפרט ע"י הלב דליבא פליג לכל שייפין[56], והנה כ"ז הוא בחיות הבא מהמוח ובא ע"י הלב, אמנם יש חיות פרטי הנמשך מן הלב אל האברים, דההפרש הוא שהחיות דמוח הנה הוא רק דרך מעביר הלב בלבד אבל החיות הנמשך מהלב הוא מהחיות שהוא בהתלבשות הלב, וכמו"כ יובן בהמשכות רוחנים שבאדם דכל השכלה והשגה הנה בהכרח שיהי' בזה השתתפות הלב, אבל הוא רק דרך מעביר הלב בלבד, אבל ענין ההרגש דער דערהערן דעם ענין

---

54) ע"פ דניאל ד, לב. זח"א יא, ב.

55) עץ חיים שער ג (שער סדר אצי' למהרח"ו) פ"ב. תו"א ר"פ ויצא. לקו"ת דרושים לשבת שובה סא, סע"ד.

56) ראה זח"ג קסא, ב. רכא, ב. אגה"ק סל"א. תו"א בראשית ז, ד. לקו"ת שה"ש כט, ב ואילך.

און דערפילן דעם ענין זה הנה זה הוא מהלב עצמו, ועם היות דגם בענין ההרגש צריך להיות השתתפות המוח ג"כ, אין דערהערן און אין דערפילן מוז מען האבן דעם השתתפות השכל, וכמו שאנו רואים במוחש דעם היות דעצם ענין ההרגש דערהערן און דערפילן מתיחס בעיקרו אל הלב, ולכן מי שהוא איש נלבב דער וואס איז א האַרציקער הנה ההרגש שלו הוא בהתלהבות והתלהטות עס איז מיט א ברען, מ"מ אינו אלא התלהבות והתלהטות בלבד, ובכדי שיהי' פנימי ותוכני הוא ע"י השתתפות המוח, אמנם השתתפות זו הנה הוא בדרך מעביר בלבד והעיקר הוא הלב. וכמו"כ יובן בהב' בחי' עבודה, עבודת התורה ועבודת התשובה, דעבודת התורה עיקרה היא עבודת המוח לייגע מוחו להבין ולהשיג כל מה שהוא לומד בהבנה והשגה גמורה, ואין חכם כבעל נסיון[57] דאמיתת החכ' הוא מה שמביאו לידי קיום בפו"מ אשר יקים את התורה, ועבודת התשובה עיקרה מתיחסת אל הלב, ועם היות דגם בזזה צריכה להיות השת' המוח, בההתבוננות והעמקת הדעת, אבל עם זה הנה בעיקרה הוא עבודת הלב.

וזהו דהעבודה דר"ה היא עבודת הלב, דעיקר העבודה בר"ה היא תשובה וקבלת עול מלכות שמים, ועם היות דהתשובה דר"ה היא תשובה כללית, דזהו ההפרש כללי בין התשובה דר"ה להתשובה דיוהכ"פ, דהתשובה דיוהכ"פ היא תשובה פרטית לפרט חטאיו[58], דזהו"ע הוידוים באמירת אשמנו בגדנו כו', וביותר בהוידוי דעל חטא, אשר מלבד זאת שבוידוי מפורטים כמה פרטי עבירות, הנה מלבד זאת הרי ענין הוידוי זה אשר כל אחד ואחד יוסיף לפרט חטאיו כפי המתייחס לכל סעיף וסעיף כפי שידע אינש בנפשי', וכמו בהוידוים דעל חטא שחטאנו לפניך באמוץ הלב הנה זהו ענין כללי ומצות הוידוי הוא לפרט בשפתיו בחשאי במה הי' אימוץ לבבו, ונוסף זה צריך להתוודות ולפרט הענינים הלא טובים אשר גרמה אימוץ לבבו, וכן כל פרטי עניני הוידוים שצריך לפרט אותו הענין עצמו ולפרט כל פרטי הענינים המסובבים מהמקור ההוא, וכן באמרו ועל חטאים שאנו חייבים עליהם עולה חטאת כו', כולם כאמור בהוידוי הנה בכל חיוב וחיוב צריך לפרט חטאיו בפרטיות, והוידוי המפורש דעל חטא אומרים עשר פעמים נגד עשר כחות הנפש ונגד עשר ספירות, להיות כי בחטאים פוגמים בעשר כחות נפשו ובע"ס העליונות ודמעות מכבסות, וכמו בגשמיות הרי המים רותחים מכבסים כל כתם וכל לכלוך הנה כמו"כ הדמעות הבאים ממרירות נפשו שמתמרמר ובוכה במר נפשו ושב אל הוי' הנה הדמעות אלו מכבסים כתמי העבירות[59] והוי' יסלח לו ומתמלאים כל הפגמים בכחות נפשו ובע"ס העליונים. דכ"ז

---

57) עקידה פ' נח שער יד (ד"ה [הקדמה] השלישית). וראה סה"מ שבהערה 26.
58) ראה יומא פו, ב. טושו"ע ודאדה"ז או"ח סתר"ז. וראה גם לקמן ע' יג. כז.
59) ראה סה"מ תרנ"ח ע' קפה ואילך. תרע"ח ע' צג. תרצ"ט ע' 120. תש"ז ע' 202.

הוא ביוהכ"פ דמפרט חטאיו בתשובתו הפרטית, אבל בר"ה אין בו הזכרת חטא ועון[60] להיות התשובה דר"ה היא תשובה כללית ועיקרה בקבלת עומ"ש, וכמ"ש אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה, המלך הקדוש, דכל ענין העבודה דר"ה הוא בקבלת עול מלכות שמים, והיא בכל ישראל בשוה דגם צ"ג צריכים לתשובה זו שהוא קבלת עול מלכותו ית', וכמו בגשמיות בעת ההכתרה שמכתירין את המלך הנה עם היות שיש ריבוי חלוקי דרגות בסוגי בני אדם המכתירין את המלך ומקבלים מלכותו עליהם, דיש ביניהם שרים רבים ונכבדי' שרים בינונים ושאר העם ועבדים פשוטים נשים וקטנים אשר כולם חלוקים זמ"ז דאין דיעותיהן שוות לא במהותן ועצמו' העצמי ולא במהות מעלת השגתן והכרתן במעלת רוממות המלך וענין המלוכה אשר בהם כאלו שיכולים לחוות דעת באופן הנהגת המלוכה, מ"מ הנה בעת ההכתרה הרי גם השרים הגדולים אשר המלך מיקרם וחפץ ביקרם ה"ה כורעים ומשתחוים ונופלים על פניהם בתכלית וביטול כל מהותם ועצמותם כי כל עצמותם ומהותם מסור ונתון רק לזה אשר המלך יקבלם לעבדו ומקרב לבם מקבלים עולם מלכותו עליהם, הנה כמו"כ הוא התשובה והקבלת עול מלכות שמים דר"ה שהוא בכל ישראל בשוה, וכאשר יתבונן האדם וישים אל לבו דבר"ה הנה כל באי עולם מהנאצלים הראשונים עד הנבראים והיצורים היותר תחתונים כולם זוחלים ורועדים מאימת יום הדין וכולם מקבלים עליהם עול מלכותו באהבה וחיבה גדולה, הנה בדרך ממילא יומשך גם הוא בתשוקתו הגדולה להיות עבד למלך מלכי המלכים הקב"ה בקיום התומ"צ, ובפר[ט] בההתבוננות כי ויבואו בני האלקים ומקטרגים[61] ח"ו וח"ו עליו בפרט ותובעים ח"ו וח"ו והוא וכל בני ביתו עומדים בדין, הנה צעוק יצעק במר נפשו אנא אב הרחמים הצילה מכפירים יחידתי[62] ומקבל עליו עומ"ש גמורה בלימוד התורה ובקיום המצות בחיות פנימי בעבודה שבלב ובהנהגה טובה, ומח' טובה הקב"ה מצרפה למעשה[63], ואמר ר' יצחק אין דנים את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה[64] וכאשר באותה שעה הוא טוב הנה זוכה בדין שקוצבין לו שפע רב בבני חיי ומזונא, ועם היות דזכה בדין מ"מ הוא מכוסה עדיין, וזהו תקעו בחדש שצריכים לתקוע עצמו בכח בתשובה[65] דר"ה בחדש חדשו מעשיכם ושפרו מעשיכם, ואז הנה [ע]ם שהטוב שנקצב הוא בכסה שהוא מכוסה עדיין מ"מ ליום חגנו הנה ברור הדבר בתקוה טובה כי יבוא בטוב הנראה והנגלה.

---

60) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סתקפ"ד ס"ב. וראה גם סה"מ קונטרסים ח"ב שלז, ב. ד"ה אדון עולם תשמ"ג (סה"מ מלוקט ע' תלד) פ"ח ובהערה 50.

61) ראה הנסמן בהערה 25.

62) ע"פ תהלים לה, יז.

63) קידושין מ, א.

64) ר"ה טז, ב.

65) אוצ"ל: התשובה.